

Kalevalaa suomalaisella viittomakielellä

Zita Kóbor-Laitinen
Humanistinen ammattikorkeakoulu

Abstract

Kalevala is a part of Finnish culture and thus a part of the culture of the deaf in Finland as well. In 2004 excerpts of the first canto of *Kalevala – Creation of the world* – and almost all of *Kullervo* cycle were translated into Finnish sign language. These two translations are not informative in function and thus differ from the mainstream of the translations. The translations of *Creation of the world* and *Kullervo* serve first of all cultural and aesthetic purposes. In this paper I study, with the aid of reception analysis, whether the signed *Kalevala* comes across to the deaf audience. How does the translation work, what do the deaf viewers and the deaf translator think about *Creation of the world* and *Kullervo*? Which features of the source text are important when translated into sign language? What are the means of the target language used by the translator to create the power of expression of the source language?

1 *Kalevalan* paikka Suomen viittomakielisessä kulttuurissa

Taide on inhimillisen toiminnan muoto, jonka kulttuuris-esteettiset normit ovat riippuvaisia myös muista yhteiskunnallisista normeista. Vähemmistöryhmien taiteessa valtakulttuurin ja yhteisön oman kulttuurin välisiltä törmäyksiltä ei voi välttyä. Suomen viittomakielisten kulttuuri ja taidejärjestelmä ovat kuitenkin ottamassa paikkansa valtakulttuurin sisällä. Uusia käännöksiä syntyy kuuroista ja kuulevista koostuvien käännöstyöryhmien toimesta, ja viittomakielisiä julkaisujakin on yhä enemmän.

Kalevala on osa suomalaista kulttuuria, ja samalla se on osa suomalaisten kuurojenkin kulttuuria. Vuonna 2004 julkaistiin suomalaisella viittomakielellä otteita *Kalevalan* ensimmäisestä, *Maailman synty* -runosta ja *Kullervon* tarina lähes kokonaisuudessaan. Nämä kaksi käännöstä poikkeavat funktioltaan informatiivisista käännöksistä. *Maailman synnyn* ja *Kullervon* käännökset palvelevat ennen kaikkea kulttuuris-esteettisiä päämääriä.

Viittomakielisinä kaunokirjallisuuden käännöksinä *Maailman synty* ja *Kullervo* ovat ainutlaatuisia. Niiden kognitiivinen, moraalis-sosiaalinen ja ennen kaikkea emotionaalinen vaikutus vastaanottajiin saattaa olla merkittävämpää kuin asiategstien käännösten. Kääntämisestä suomalaisen viittomakielen parissa on tehty tutkimuksia vain vähän. Viittomakielisten käännösten vastaanottokokemuksista ei ole toistaiseksi julkaistu laajempaa tutkimusta.

2 Reseptioanalyysi tutkimuksen pilottihankkeena

Artikkelissani tarkastelen reseptioanalyysin valossa, puhutteleeko viittomakielinen *Kalevala* kuuroa yleisöä. Millä tavalla käännös toimii, mitä viittomakieliset katsojat ja kääntäjä ajattelevat *Maailman synnystä* ja *Kullervosta*? Mitkä lähdetekstin ominaisuudet ovat tärkeitä viittomakielelle käännettäessä? Mitä lähdetekstin ilmaisuvoiman uudelleenluominen kohdekielen keinoin vaatii kääntäjältä?

Toteutin viime vuonna pienimuotoisen pilottihankkeen empiiriseen reseptiotutkimuksen keinoin (Kóbor-Laitinen 2006). Aineisto ei ole kovin laaja, joten sen tuloksia tuskin voidaan yleistää, mutta päämääränä on jatkaa ja syventää tutkimusta. Tarkoituksena on tuoda uusi näkökulma viittomakielisten käännösten tutkimukseen ja kertoa sen kautta jotain oleellista kääntämisestä sekä käännösten ja kohdeyleisön välisestä vuorovaikutuksesta, johon kääntäjä sitoutuu. Hän on läsnä tuotannossaan, jonka kautta hänet tunnetaan, tunnistetaan ja jonka vuoksi hänelle annetaan tunnustusta.

Maailman synnyn ja *Kullervon* viittomakieliset käännökset on tehnyt kolmen hengen asiantuntijaryhmä: Markus Aro, Päivi Rainò ja Karoliina Varsio. Markus Aro on käännöstyöryhmän ainut kuuro jäsen. Tässä artikkelissa esittelen joitakin kuuron kääntäjän ja kuurojen vastaanottajien näkemyksiä *Maailman synnyn* ja *Kullervon* tarinan käännöksistä ja kuvailen heidän suhtautumistaan *Kalevalaan*. Yhteenvetoni perustuu kääntäjä Markus Aron ja neljän kuuron vastaanottajan (haastateltavat A, B, C ja D) vuonna 2006 toteutettuihin haastatteluihin.

Päätökseni rajata haastattelut vain kuuroihin henkilöihin ja jättää käännöstyöryhmän kuulevat jäsenet haastatteleematta johtui tutkimusparadigmasta. Halusin tuoda esille nimenomaan kuurojen näkemyksiä *Maailman synnyn* ja *Kullervon* tarinan käännöksistä ja ymmärtää heidän suhtautumistaan *Kalevalaan*. Olen saanut Arolta luvan siihen, että häneen voidaan viitata nimellä niin opinnäytetyössä kuin tässä artikkelissakin. Sen sijaan muiden, viittomakielistä *Kalevalaa* kommentoineiden haastateltavien henkilöllisyyttä ei paljasteta, vaan heihin viitataan tunnuksilla ”haastateltava A, B, C ja D”. Tässä artikkelissa esitetään poimintoja haastattelutuloksista.

Sekä *Maailman synnyn* että *Kullervon* viittomakieliset käännökset voidaan käsittää kolmikerroksiseksi kokonaisuudeksi, jossa kielenkäytön luontevuus, kulttuuristen elementtien läsnäolo ja tarinan eheys ovat todisteina siitä, millä tavalla siirtyminen lähdekulttuurin kontekstista kohdekulttuurin kontekstiin tapahtui. Olen pyrkinyt kirjoittamaan viittomakielisten mielipiteitä nimenomaan tästä näkökulmasta puolistrukturoitujen teemahaastattelujen avulla. Pyrin selvittämään, miten kääntäjä tiedostaa omia päämääriään ja millä tavalla vastaanottajat suhtautuvat käännöksen kautta saamaansa tulkintaan lähdetekstin informaatiosta.

3 Viittomakielinen kääntäjä kulttuuriperinteen tulkitsijana

Kääntämistä voidaan ajatella työprosessina, mutta myös kääntäjän henkilökohtaisena ammatillisen kehityksen mittarina ja hänen subjektiivisena kannanottonaan, tai ainakin pyrkimyksenä kertoa jotain myös itsestään tai hänelle henkilökohtaisesti tärkeästä

aiheesta. Kääntämisprosessia on vaikea dokumentoida, sillä siihen kytkeytyy tietoisia ja tiedostamattomia vaiheita ja toimintoja, jotka liittyvät lähdetekstin ymmärtämiseen, analysoimiseen ja tulkitsemiseen, lähdetekstin ja käännöksen käyttötarkoituksen punnitsemiseen, käännösstrategioiden ja -ratkaisujen valitsemiseen sekä lähtö- ja kohdekulttuurin ja -kielen vertailuun ja yhteensovittamiseen.

Tällä hetkellä Suomessa työskentelee noin kymmenkunta viittomakielistä kääntäjää. Pienessä ja tiiviissä kieli- ja kulttuuriyhteisössä heidät tunnetaan ja heidän työnsä jäljet tunnistetaan. *Kalevalan* tekstien viittomakielinen kääntäjä on yhtä aikaa lähdetekstinsä kääntäjä, tulkki ja tulkitsija. Hän on persoonana vielä enemmän läsnä kuin puhuttujen kielten kääntäjät, sillä hän kirjaimellisesti antaa julkaisussa kasvot käännökselleen. Viittomakielinen kääntäjä tulkitsee lähdetekstin lisäksi omaa käännöstään, ikään kuin runoilija, joka lukee omia runojaan nauhalle.

Jorma Tommolan mukaan kääntämisessä on tärkeintä pyrkiä koherentin sisältömallin luomiseen. Kysymys ei ole kielen kääntämisestä vaan teksteihin sisältyvien merkitysrepresentaatioiden ymmärtämisestä ja niiden ilmaisemisesta kohdekielen keinoin. (Tommola 2004: 9–19.) Tekstin vaikutuksella tarkoitetaan viestin merkitystä sen vastaanottajalle. Toisin sanoen merkitys riippuu vastaanottajasta (Tommola 2006: 159). Tähän voidaan lisätä, että kääntäjä on itse myös vastaanottaja, joten hänen tapansa ymmärtää ja tulkita lähdetekstiä vaikuttaa myös lopputulokseen eli käännökseen. Samaa ajatusta jatkaen Inkeri Vehmas-Lehto tarkentaa, että käännettäviin teksteihin useimmiten sisältyy myös sellaista informaatiota, jota ei ole tekstiin koodattu, vaan joka on mukana implisiittisenä eli peitetysti kerrottuna, ei ilmilauseutuna (Vehmas-Lehto 2006: 85). Se, kuinka hyvin implisiittinen tieto välittyy, riippuu vastaanottajien aiheeseen liittyvistä taustatiedoista eli kontekstin tuntemuksesta. Käännöksellä voidaan viestiä lähtötekstin koko merkitys vain, jos vastaanottajilla on pääsy siihen kontekstiin, joka on toiminut lähdetekstin tekstuaalisena ja tekstinulkoisena ympäristönä (mts. 89–92).

Vehmas-Lehto (2006: 87–104) ehdottaa relevanssiteorian soveltamista kääntämiseen, sillä se edustaa kommunikatiivisuuden rinnalla myös kognitiivisuutta: tavoitteena on ymmärtää viestintään osallistuvien ajatusprosessia ja soveltaa kääntämiseen kognitiivisen psykologian elementtejä. Koska viestintä perustuu päättelyyn, avainasemassa on tekstiä rakennettaessa ja sitä tulkittaessa konteksti. Konteksti tarkoittaa tässä tapauksessa viestintään osallistuvan henkilön oletuksia tekstuaalisesta ja tekstin ulkoisesta ympäristöstä. Informaatio on vastaanottajille relevantti, jos se sisältää uutta tietoa, joka on merkityksellistä myös uudessa, vastaanottajan (tai kohdekielen) kontekstissa. Relevanssiteoriaa soveltaen voidaankin todeta, että kääntäjän suurimpia haasteita on tekstin kokonaismerkitystä muodostaviin aineksiin kuuluvan implisiittisen informaation siirtäminen vastaanottajille.

Nina Hytönen (2006: 82) huomauttaa, että kääntäjän ilmaisullinen vapaus ei ole jokaisessa käännös- tai tulkkaustilanteessa samanlainen, vaan käännöksen tai tulkinnoksen tarkoitusta on joka kerta punnittava uudestaan. Mikäli pyritään kohdekulttuurin mukaiseen käännökseen, joiain pragmaattisia muutoksia on käytännössä aina tehtävä tekstiin. Tommi Huttusen ja Harri Veivon (1999: 162) mukaan kulttuurien välinen kommunikatio perustuu ajatukseen kontekstien välisestä semioottisesta kaksisuuntaisuudesta. Näin voidaan ajatella, että lähdekulttuurin tekstien käännökset toimivat ”peilin sirpaleina”,

joiden kautta vieraan kulttuurin piirteet heijastuvat vastaanottajakulttuuriin. Vieraiden asioiden ymmärtäminen onnistuu vain, jos vieraat tekstit käännetään kohdekielellä samalla jotain pois sulkien. Tämä tarkoittaa, että vieraat elementit joko suhteutetaan omaan traditioon ja aletaan käsittää omana, tai hylätään oman kulttuurin kannalta merkityksettömänä.

Terhi Rissanen (2006: 121–127) ehdottaa typologis-kontrastiivisen mallin soveltamista viittomakielisten käännosten tarkasteluun. Hän muistuttaa, että kukaan ei ole toistaiseksi tutkinut, ottaako tulkinnos tai viittomakielinen käänнос kohdekulttuurin ja yleisön riittävästi huomioon. Viittomakielisen *Kalevalan* kääntäjän ja kohderyhmän edustajien haastattelujen perusteella tehty kartoitus on minun ensiaskeleeni tähän suuntaan.

Tommolan mukaan kääntäminen viittomakielelle on kääntämisen alalaji. Hän korostaa, että modaaliteettiero aiheuttaa eroja käännostrategioissa, sillä visuaalinen kanava mahdollistaa viestien yhtäaikaisen, monikerroksisen välityksen. (Tommola 2006: 128.) *Kalevalaa* viittomakielelle käännettäessä onkin pyritty idiomaattisuuteen. Idiomaattisessa kääntämisessä noudatetaan kohdekielen kielenkäyttönormeja sekä muita kielenkäyttäjäyhteisön kulttuuris-esteettisiä sääntöjä ja konventioita. Tällöin pyritään siihen, että lähtötekstin asiasisältö välittyy tarkasti, mutta samalla huolehditaan, että käännoksen kieliasu on luonteva ja ilmaisukeinot kohdekielelle sopivia.

Lähdetekstissä saattaa olla paljon sellaista, mille kohdeyleisön kielessä ei ole suoraa vastinetta tai mikä ei ole relevanttia vastaanottavassa yhteisössä. Vaikka suomalainen valtakulttuuri ja suomalaisten viittomakielisten kulttuuri ovatkin sisäkkäin, ne lähestyvät samoja ilmiöitä eri suunnista. Kersti Juvan ajatus siitä, että käänнос ei voi tyhjentää alkuteosta toiselle kielelle, pätee tässäkin tapauksessa, ei pelkästään kielellisten, vaan myös kulttuuris-etnisten ja esteettis-normatiivisten eroavaisuuksien vuoksi. Juvan mukaan ”käännoksen varsinainen päämäärä ei ole muistuttaa alkutekstiä vaan täyttää sen paikka tai ehkä paremminkin luoda samantapainen paikka kohdekulttuurissa”. (Juva 2005: 17.)

4 *Kalevalan* tunnusmerkeistä ja niiden kääntämisestä viittomakielelle

Taideproosan ja runouden kääntämisessä kieli sinänsä edustaa esteettisiä arvoja. Määrämuotoisten (riimittömienkin) runojen kääntämisessä runojalat ja säkeiden tavuluku ovat myös tärkeitä. Leevi Lehdon mukaan runon ”merkitsemistapa” poikkeaa jotenkin oleellisesti proosan vastaavasta. Runon erikoiskeinot – kuten rytmi, sointuisuus, mitta, toisto – merkitsevät myös itsenään, tavalla joka tekee mahdolliseksi toistaa runon sanomaa missään muussa muodossa, esimerkiksi proosaparafrasina. Runon käänнос on aina mukaelma, sillä runon merkitystä ei voida erottaa tarkoittamisen tavasta. Taiteen kääntämisessä riittävänä tavoitteena on siis likimääräisyys. (Lehto 2005: 182–187.)

Tuomas Anhava (2003: 265–266) luonnehtii proosan perustehtäväksi ilmaista ja esittää asioita, runon taas käyttää kielen kuvioitumis- ja hahmottamismahdollisuudet hyväkseen, jotta sanat toimittaisivat useita tehtäviä yhtä aikaa. Anhavan mukaan runon kääntämisen tarkoituksena ei ole saada aikaan sana- tai sointutarkkoja jäljennöksiä, vaan

”uusia omakielisiä runoja”. Käännös on alkuperäisen projektio, kääntäjän persoonallinen tulkinta alkuteoksesta.

Kalevalaisen runouden tyypillisiä tyylikeinoja ovat kalevalamitta, alkusoinnut ja toistot. Kersti Juva (2005: 14) muistuttaa, että sellaiset apukeinot kuin toisto, mitta ja riimi, jotka ovat syntyneet suullisen perinteen säilymiseksi, saavat uusia tehtäviä painetussa kirjallisuudessa, sillä runoudessa jopa sanojen sointi, assosiaatiot, tunnelatukset ja rytmi kantavat merkitystä. Thomas Warburton (2003: 60) kuvaa perinteen muuttumista suullisesta kirjalliseksi seuraavasti: ”Aitoa kalevalasäettä ei ollut koskaan tarkoitettu luettavaksi, vain laulettavaksi yksitoikkisella, nelipolvisella melodialla, josta on, tai oli, pieniä muunnelmia. Rytmii vaikuttaa toiselta ja tulee toiseksi sekä silmän että korvan aistimuksina kun näkee suomalaiset säkeet kirjoitettuin tai lukee niitä ääneen, sillä sanojen luonnolliset painot eivät aina lankea kalevalamelodian painotusten kohdalle.” – Kalevalamitta on tarjonnut monenlaisia haasteita ja pakkottanut erilaisiin käännösteknisiin ratkaisuihin eri kielille käännettäessä. Vaikka kääntäjä Markus Aro onkin jo pohtinut käännösstrategioitaan omassa opinnäytetyössään (Aro 2005), olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin, mitkä ovat viittomakielisen *Kalevalan* tunnusmerkit verrattuna suomen tai muiden puhuttujen kielten tyylikeinoihin.

Kysymykseen, millaiset ovat suomalaisen viittomakielen tyylikeinot näissä käännöksissä, Markus Aro vastasi, että rytmi on olennainen osa taiteellista ilmaisua. Riittää vain muutama peruskäsimuoto, sillä kokonaisuudet luodaan rytmii avulla. Tyylin täytyy olla rauhallinen, kun sidotaan osia yhteen; artikulaation pitää olla tarkka ja puhdas, virheitä ei saa olla. Näissä käännöksissä mikään ei ole sattumanvaraista, kaikki on suunniteltu, hiottu ja hallittu: kehon ilmaisu, ilmeet ja katseenkäyttö. Toisto ja riimi eivät Aron mukaan ole näissä käännöksissä ensisijaisen tärkeitä, sillä vaikka suomalaisessa viittomakielessä riimi on mahdollista, *Kalevalaan* se ei kuitenkaan sovi (Kóbor-Laitinen 2006: 20).

Viittomakielinen kääntäjä erottelee *Kalevalan* tekstien tulkinassa juuri niitä tasoja, joihin on kiinnitetty huomiota mm. suullisen kansanperinteen tutkimuksissa: tekstuurii eli sana-aineksen järjestäytymiseen, kerrontaan eli juonen järjestäytymiseen ja dramatisaatioon eli esityksen järjestäytymiseen. Aro luonnehtii vastauksissaan tekstin tyyllillisiä piirteitä, kertoo havaintojaan kerronnallisten kokonaisuuksien rakenteellisista ominaisuuksista ja pohtii sitä, kuinka tekstilaji ja kulttuurisidonnaisuus vaikuttavat kääntäjän ratkaisuihin (mts. 20).

Aron mukaan rytmi, käsimuoto ja liike ovat tärkeimpiä luomaan kaunokirjallisuuden tekstilajien tyyliä viittomakielellä. Runossa on ilmeitä vähemmän kuin arkikielessä tai kerronnassa, samoin huulion eli suunliikkeiden käyttö on huomaamattomampi. Lähdetekstissä eli Lönnrotin *Kalevalassa* ajatusrytmi luodaan toistojen avulla, toisin sanoen merkityksen kokonaisuus rakennetaan pienistä palasista, mutta viittomakielen modaliteetti ei salli sitä, vaan samaa ajatusta on lähestyttävä eri suunnasta, usein juuri poistojen tai tiivistämisen kautta. Aro luonnehtii *Maailman synny*n käännöstä runomuotoiseksi ja *Kullervoa* proosaksi. (Mts. 20–21.)

Myös vastaanottajat näkivät saman eron käännosten tekstilajeissa. Haastateltava B totesi, että *Kullervon* käänнос on tyyliltään kertova, mutta *Maailman synty* on runomuotoinen. Samaa mieltä oli myös haastateltava C, jonka arvion mukaan *Maailman synnyn* viittomakielinen toteutus on selkeästi runomuotoinen. Siinä on arkikielestä poikkeavaa kielenkäyttöä, joka ilmenee mm. käsimuotojen erilaisesta käytöstä, kaarvien, isojen liikkeiden rytmistä ja ilmaisuvoimaa lisäävistä muista elementeistä, esimerkiksi katseenkäytön tavasta. (Mts. 22.)

Haastateltava C:n mukaan taiteellisen tyylin tunnistaa selkeistä käsimuodoista ja vahvasta ilmaisusta: paikantaminen tapahtuu johdonmukaisesti, ilmeet ja kaikki elementit ovat kohdallaan, sillä niiden paikka ja rytmi määräytyvät viittomakielen sisäisten sääntöjen mukaisesti. Haastateltava A:n mielestä käänнос toimii, jos siinä on tietynlainen rytmi ja ilmeet ovat eläviä. Lisäksi käsimuotojen valinnalla ja tyylillä on merkitystä. Kerronnassa eri hahmot puhuvat eri tavalla, joten heidät on helppo erottaa selkeään roolinoton vuoksi. Runotyyliissä käsien liikkeet ovat isompia, tilaa käytetään enemmän, mutta muuten on vaikea määritellä, mikä erottaa arkityylin runollisesta ilmaisusta. (Mts. 24–25.)

Haastatteluaineiston perusteella voidaan todeta, että alkuperäisen *Kalevalan* tunnusmerkit korvautuvat viittomakielisissä käännoksissa rytmiin ja visuaaliseen ilmeikkyyteen perustuvilla esteettisillä keinoilla. Näiden taiteellisten keinojen vastaanottooperinheet ovat syvällä viittomakielisessä kulttuurissa. Tiettyjen tyyli- ja ilmaisukeinojen tunnistamisen kautta viittomakieliset pystyvät vaivatta määrittelemään käännosten tekstilajit. Haastatteluaineiston perusteella keskeisimmiksi elementeiksi nousevat käsimuotojen ja liikkeiden avulla luotu visuaalinen rytmi, mutta myös ei-manuaalisilla elementeillä, kuten katseella ja vartalon liikkeillä on merkityksensä tyylin määrittelyssä. Voidaan siis olettaa, että viittomakielen konventioerot suomen kielen tekstikonventioihin verrattuna ovat merkkejä elinvoimaisesta ja itsenäisestä kulttuuris-esteettisestä normistosta, jota kääntäjä pyrkii noudattamaan tekemällä tietoisia ja intuitiivisiakin valintoja.

5 *Kullervon* kääntämisen strategioista

Haastattelussa, samoin kuin opinnäytetyössään, Markus Aro mainitsi omissa, eksplikoinnin ja kulttuuri-adaptaation *Kullervon* käänносstrategioista tärkeimpinä (Aro 2005; Kóbor-Laitinen 2006: 23). On mielenkiintoista, että Vehmas-Lehto (2006: 99–102) ehdottaa juuri samoja käänносstrategioita, jotta käännoksessa päästäisiin optimaaliseen samankaltaisuuteen. Aron mukaan omissa käytettiin, kun haluttiin pyrkiä eroon sellaisista suomen kielelle ominaisista piirteistä, jotka eivät tuntuneet istuvan viittomakieliseen ilmaisuun. Esimerkiksi suomalaiselle kansanrunoudelle ominaiset ajatusrytmii ilmaisevat toistot jätettiin usein viittomakielisestä versiosta pois tietoisesti, sillä viittomakielen visuo-gesturaalinen modaliteetti vaati tiiviimpää ilmaisu (Kóbor-Laitinen 2006: 23–24). Kääntäjän vastaus viittaa siis siihen, että omissa koski ennen kaikkea muodollisia seikkoja, semanttis-pragmaattisella tasolla poistoja pyrittiin välttämään.

Lähdetekstissä on kuitenkin myös kerronnallisia toistoja, jotka kuuluvat kalevalaiseen tekstilajiin ja joiden vaikutus kuulijaan on tietynlainen. Sama ei ilmeisestikään päde viittomakieleen, sillä käännöksessä nämä toistot on jätetty pois. Nyt ei siis ole kysymys omissiosta, vaan poisto koskee juonenkäänteitä. Esimerkiksi lähdetekstissä Kullervo tapaa matkallaan kolme impeä. Ensimmäinen ja toinenkin pääsee karkuun, mutta kolmannen hän ottaa rekeensä ja viettää tämän kanssa yön. Pahaksi onnekseen juuri tämä tyttö osoittautuu myöhemmin hänen sisarekseen ja hukuttautuu veteen. Dramaturgisesti tällainen toisto toimii puhutuissa kielissä, muttei välttämättä viittomakielisessä kerronnassa. Perinteisesti kolminkertainen toisto kuuluu kansansatujen rakenteeseen, ja sen funktio on lisätä dramaattista jännitystä matkalla kohti ratkaisua. Toisto on siis yksi genren tunnusmerkeistä.

Viittomakielisen kääntäjän mielipide siitä, että toistojen poisjätto teki viittomakielisestä versiosta sujuvampaa, viittaa siihen, että ajatusrytmin esille tuominen juonenkäänteiden toistojen ja asteittaisen variaation kautta ei ole viittomakielien konvention mukaista eikä relevanttia, sillä sen vaikutus olisi päinvastainen kuin suomenkielisen lähdetekstin: se latistaisi kerrontaa. Voi olla, että viittomakielinen kerronta vaatii lähdetekstin nimenomaan poistojen kautta valmiiksi jäsennellyn representaation, jotta vastaanottokokemus olisi eheä ja sen vaikutus lähdetekstin vaikutusta vastaava.

Päinvastoin kuin äskeisessä esimerkissä, käännöksessä tarvittiin eksplikointia kohdassa, jossa metsässä piileskelevän Kullervon tilannetta verrattiin tuvan lämpimässä istuvien oloihin. Rachel Sutton-Spence (2005: 55–69) kuvaa symmetrian ja tasapainoisuuden ehdot viittomakielisen runouden tärkeinä taiteellisina ilmaisukeinoina. Hänen käsityksensä mukaan symmetriaan ja tasapainoon pyritään viittomakielien visuaalisissa muodoissa ikään kuin prosodisesti: viittomia luodaan tilaan niin, että ne tuottavat miellyttävän visuaalisen rytmin. Tätä ajatusta soveltaen ja aineiston äskeistä esimerkkiä mieltien voidaankin kysyä, vaatiiko viittomakielelle kääntäminen vastaavia symmetrisyyden ja tasapainon ehtoja myös semanttis-pragmaattisella tasolla. Jos viittomakielisessä käännöksen em. kohdassa lähdetekstille uskollisesti kuvattaisiin vain toista osapuolta, Kullervon kaipuu parempiosaisten pariin ei tulisi ilmi riittävän selkeästi. Käännökseen lisätyt kohdat sateen piiskaamasta, yksinäisestä ja palelevasta Kullervosta täydentävät metonymisesti vastakkainasetettuja kuvia saunan lämmöstä ja tuvan turvasta.

6 Viittomakielisten arviot käännöksistä

Vastaanotto riippuu tekstin vaikutuksesta vastaanottajiin, vaikutus kontekstista, konteksti lähtö- ja tulokulttuurista ja vastaanottajien tietämyksestä kielestä sekä kielenulkoisesta maailmasta. Kääntäjä on myös vastaanottaja, joten hänellä on suuri vastuu siitä, miten lähdetekstin merkitykset aktualistuvat käännöksen kautta. Kääntäjä tekee valintoja, joita vastaanottajat arvioivat. Haastateltavien arviot *Maailman synnyn* ja *Kullervon* viittomakielisistä käännöksistä olivat positiivisia. Niin kääntäjä kuin vastaanottajatkin olivat tyytyväisiä käännöksiin: *Maailman syntyä* he luonnehtivat kauনিiksi runoksi ja *Kullervo*a surulliseksi mutta mukaansa tempaavaksi tarinaksi. He näkivät *Kalevalan* tekstien viittomakieliset versiot muodoltaan idiomaattisina ja sisällöltään adekvaattisina, koherentteina kokonaisuuksina.

Viittomakielisten haastatteluista selviää, että tutustuminen alkuperäiseen, suomenkieliseen *Kalevalaan* ei yhdenkään haastateltavan kohdalla ollut helppoa. Syynä oli mitä ilmeisimmin vieraskielisyys, peruskoulun vääränlaiset opetusmenetelmät, oppilaiden kulttuuritietämysten puutteellisuus sekä sosio-emotionaalisen samastumisen mahdottomuus. Viittomakielisen käännöksen vastaanottaminen oli sen sijaan heille kaikille todellinen elämys.

Käännösten vaikutus on monikerroksinen, sillä vastaanottajat – kääntäjä mukaan lukien – erottelevat vastauksissaan ainakin kolme tekstuaalista tasoa: he arvioivat käännöksiä itsenäisinä viittomakielisinä teksteinä, suomalaisen kulttuurin perusarvoja välittävien merkityssisältöjen kautta ja taide-elämyksinä omien emotionaalisten reaktioidensa valossa.

Lähteet

Anhava, Tuomas 2003. Runouden suomentamisesta. Teoksessa: Martti Anhava & Helena Anhava (toim.) *Minä kirjoitan sinulle kaukaisesta maasta*. Keuruu: Otava.

Aro, Markus 2005. *Kullervon kääntämisen ongelmista*. Toiminnallinen opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Viittomakielentulkin koulutusohjelma.

Huttunen, Tommi & Harri Veivo 1999. *Semiotiikka – Merkeistä mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Edita.

Hytönen, Nina 2006. Käännösteorioiden kirjo kääntäjän työvälineeksi. Teoksessa: Nina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) *Käden käännteessä*. Helsinki: Finn Lectura, 66–83.

Juva, Kersti 2005. Kotimaani onmpi suomi. Teoksessa: Kristiina Rikman (toim.) *Suom. huom.* Helsinki: WSOY, 10–28.

Kóbor-Laitinen, Zita 2006. *Kääntäjän ja vastaanottajien ajatuksia Kalevalan viittomakielisestä käännöksestä*. Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Viittomakielentulkin koulutusohjelma.

Lehto, Leevi 2005. Varjot korvissamme – näkökohtia runouden kääntämiseen. Teoksessa: Kristiina Rikman (toim.) *Suom. huom.* Helsinki: WSOY, 182–205.

Rissanen, Terhi, 2006. Typologis-kontrastiivinen kuvausmalli. Teoksessa: Nina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) *Käden käännteessä*. Helsinki: Finn Lectura, 121–127.

Sutton-Spence, Rachel 2005. *Analyzing Sign Language Poetry*. New York: Palgrave Macmillan.

Tommola, Jorma 2004. Mikä on kääntämisen ja tulkkauksen ydin? Teoksessa: Jorma Tommola (toim.) *Kieli, teksti ja kääntäminen*. Turun yliopisto, Englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus, 9–21.

Tommola, Jorma 2006. Tulkkaus kognitiivisesta näkökulmasta. Teoksessa: Nina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) *Käden käännteessä*. Helsinki: Finn Lectura, 128–142.

Vehmas-Lehto, Inkeri 2006. Relevanssiteoriastako ratkaisu kääntämisen ongelmiin? Teoksessa: Nina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) *Käden käännteessä*. Helsinki: Finn Lectura, 84–107.

Warburton, Thomas 2003. *Kolmen metrin pino – sivuja kääntäjän pöydältä*. Helsinki: WSOY.